

TNO-rapport

Arbeid

Polarisavenue 151
Postbus 718
2130 AS Hoofddorp

KvL/V&GW/2010.341/031.14977/01.25/Hol.ima

www.tno.nl/arbeid

REACH en e-SDS: de voorbereidingen bij bedrijven

T 023 554 93 93
F 023 554 93 94

Datum 16 juni 2010
Auteurs Albert Hollander
Remco Visser
Erika Ustailieva
Niek Steijger

Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van TNO.

Indien dit rapport in opdracht werd uitgebracht, wordt voor de rechten en verplichtingen van opdrachtgever en opdrachtnemer verwezen naar de Algemene Voorwaarden voor Onderzoeks- opdrachten aan TNO, dan wel de betreffende terzake tussen partijen gesloten overeenkomst. Het ter inzage geven van het TNO-rapport aan direct belanghebbenden is toegestaan.

© 2010 TNO

Samenvatting

Het Safety Data Sheet (SDS) is in 2007 onderdeel geworden van REACH. Eén van de grootste verschillen met de vroegere SDS-wetgeving is dat de informatie uit het Chemical Safety Report (CSR) een plek moet krijgen in het SDS. Een onderdeel van het CSR is het blootstellingsscenario. De relevante blootstellingsscenario's moeten als bijlagen worden toegevoegd aan het SDS, zodat het e(xtended)-SDS ontstaat. Bedrijven zijn het proces van het opstellen, communiceren en verwerken van e-SDS's aan het opstarten. Het doel van deze studie is een eerste inzicht te verkrijgen in hoe bedrijven in de gehele keten invulling gaan geven aan de e-SDS verplichting.

Er zijn gestructureerde telefonische interviews gehouden met 18 actoren afkomstig van bedrijven en sectororganisaties. De bedrijven die zijn geïnterviewd kunnen worden gezien als 'koplopers'. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen registranten (inclusief distributeurs van chemische producten) en downstream users (formuleerders en industriële eindgebruikers). De interviews hebben plaatsgevonden in april 2010. De studie moet gezien worden als een verkenning.

De registranten blijken goed op de hoogte te zijn van de wettelijke eisen, de ontwikkelingen en mogelijk knelpunten van het e-SDS. De actieve rol van de sectororganisaties heeft hierbij een rol gespeeld. Het kennisniveau met betrekking tot e-SDS's neemt af verder in de keten.

De registranten vrezen dat de verschillende SIEF's en consortia verschillend opgebouwde e-SDS's zullen maken. Dit zal ook zijn invloed hebben op de automatische verwerking van de gegevens uit het e-SDS. Gemeld werd dat er overleg is tussen de softwareleveranciers en gebruikers om dit te stroomlijnen. De registranten verwachten echter dat de implementatie van de nieuwe vereisten en formats in de softwarepakketten niet op tijd klaar is. Dit betekent dat de verwerking van de eerste e-SDS's 'handwerk' zal zijn en dus een hoge werkdruk voor bedrijven met zich mee zal brengen. Aanvullend hierop zal de piek van nieuwe e-SDS's rond en na de komende REACH deadline van 1 december 2010 liggen. Voor bedrijven die deze blootstellingsscenario's moeten verwerken in e-SDS's betekent dit, dat er eind 2010 en begin 2011 veel informatie verwerkt moet gaan worden in een korte tijd.

Bij de formuleerders is het nog onduidelijk hoe de blootstellingsscenario's aan het SDS gekoppeld gaan worden. Dit kan door de blootstellingsscenario's toe te voegen als aparte bijlage bij het SDS, waardoor ook een e-SDS ontstaat. Of de blootstellingsscenario's te verwerken in de romptekst van het SDS. Het onveranderd toevoegen van de blootstellingsscenario's als aparte bijlage bij het SDS lijkt het eenvoudigste, maar levert ook de meeste pagina's op. Ook zal het de leesbaarheid niet vergroten.

Een algemeen aandachtsgebied lijkt de communicatie in de keten te zijn. Registranten geven aan dat er informatie is verkregen uit de keten voor het vaststellen van de gebruiken. De registranten verwachten dat niet alleen de informatiestroom naar beneden in de keten gaat toenemen. Ook van beneden in de keten zullen reacties komen, vooral wanneer de gebruiken en blootstellingsscenario's niet passend zijn.

Het SDS is het wettelijke instrument dat er voor moet zorgen dat informatie over stoffen in de keten wordt doorgegeven. Uit eerder onderzoek is gebleken dat kwaliteit, vorm, overdracht en gebruik de elementen zijn die de effectiviteit van het SDS bepalen. Veel van de geïnterviewden zetten vraagtekens bij een toename van het gebruik van het e-SDS. Door het volume en het technische gehalte is de kans juist kleiner dat het e-SDS gebruikt gaat worden. Aanvullend maken bedrijven zich zorgen over de harmonisatie bij de overheden, zowel gericht op de inspectie als op het kennisniveau van de inspecteurs.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Inhoudsopgave	3
1 Inleiding	4
1.1 Aanleiding.....	4
1.2 Doel van het onderzoek	5
1.3 Leeswijzer.....	6
2 Achtergrond: REACH en e-SDS	7
2.1 REACH vereisten voor het maken, communiceren en onderhouden van e-SDS's.....	7
2.2 CLP	7
2.3 e-SDS en downstream user	8
3 Onderzoeksopzet	11
4 Resultaten interviews	12
4.1 Bedrijven.....	12
4.1.1 Voorbereiding bedrijven op de REACH e-SDS-verplichtingen	12
4.1.2 Overbrengen van informatie uit CSR naar e-SDS; het blootstellingsscenario.....	12
4.1.3 Problemen bij het overbrengen van informatie uit de CSR naar het e-SDS	13
4.1.4 De aansluiting van e-SDS's op de diverse gebruikers in de productketen.....	13
4.1.5 Nemen klanten contact op over de e-SDS?.....	14
4.1.6 Ervaringen met en verwachtingen van e-SDS's	14
4.1.7 Overzetten van de informatie uit het e-SDS naar het arbobeleid in het bedrijf	14
4.2 Sectororganisaties	14
4.2.1 In hoeverre zijn bedrijven voorbereid op de REACH e-SDS-verplichtingen?	14
4.2.2 Samenwerking op het gebied van e-SDS's binnen de sector en tussen sectoren?	15
4.3 Drempels voor opstellen, aanpassen, communiceren en ontvangen e-SDS's.....	15
4.4 Door de ondervraagden gewenste acties van de overheid	16
5 Discussie en conclusies	18
5.1 Inleiding.....	18
5.2 Bewustwording	18
5.3 Gebrek aan harmonisatie	18
5.4 Tijdsperiode en deadlines	19
5.5 Koppeling van het blootstellingsscenario aan het SDS	20
5.6 Communicatie in de keten	20
5.7 Aanbevelingen	21
6 Referenties	23
Bijlage 1. Afkortingen	24
Bijlage 2. Interviewvragen	25
Bijlage 3. Geïnterviewde bedrijven/organisaties	26
Bijlage 4. Overzicht verplichtingen SDS en e-SDS REACH	27

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

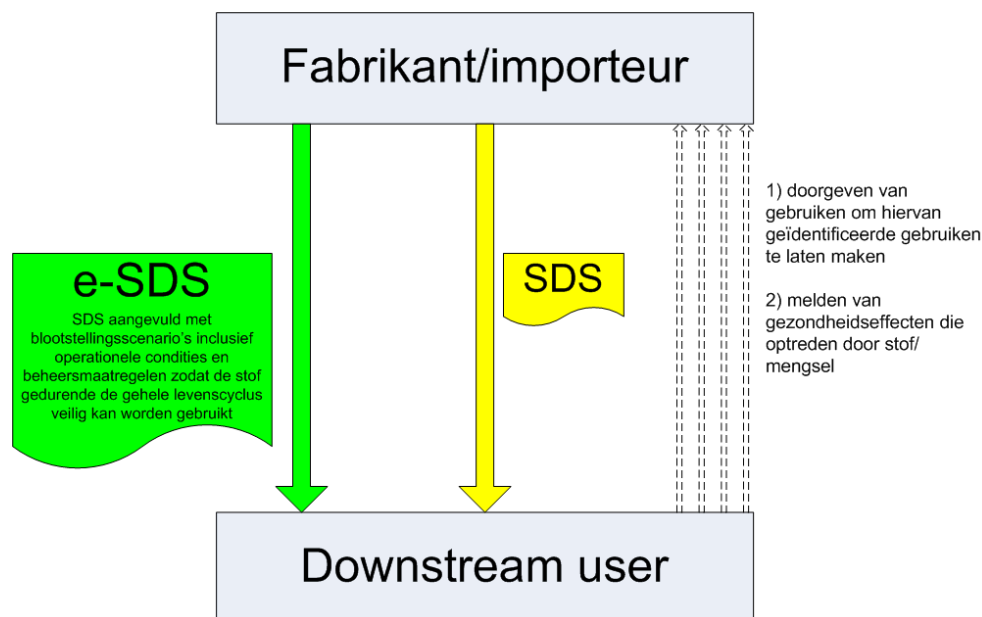
Het SDS (Safety Data Sheet¹) is in 2007 onderdeel geworden van REACH. Het SDS is het officiële instrument om te zorgen dat er communicatie en daarmee informatieoverdracht plaatsvindt over stoffen in de keten. De ontvanger krijgt hiermee informatie die gebruikt kan worden bij het opstellen van o.a. de RI&E. De ontvanger kan zo voldoen aan de geldende arbo- en milieuregelgeving. De vereisten voor het opstellen en leveren van een SDS zijn opgenomen in artikel 31 van REACH. Verdere specificaties zijn opgenomen in Annex II van REACH. Hierbij dient te worden opgemerkt dat de verplichting om een SDS te leveren niet voor alle stoffen geldt. Een schatting is dat bij 50% van de stoffen een SDS wordt geleverd (bron Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid). Bij de stoffen waarvoor geen SDS wordt meegeleverd, kunnen overigens wel degelijk risicovolle stoffen zitten. Voor details over de wettelijke verplichtingen verwijzen wij u naar hoofdstuk 2 en bijlage 4.

Eén van de grootste verschillen met de vroegere SDS-wetgeving is dat de informatie uit het Chemical Safety Report (CSR) een plek moet krijgen in het SDS. Een onderdeel van het CSR is het blootstellingsscenario². Lid 2 van artikel 31 van REACH geeft aan dat wanneer voor een stof of mengsel een CSR is gemaakt, alle relevante informatie hieruit moet worden opgenomen in het SDS. Hierbij moeten de relevante blootstellingsscenario's als bijlagen worden toegevoegd aan het SDS (ECHA, 2008a; ECHA, 2009a). Zo ontstaat een SDS dat de e(xtended)-SDS wordt genoemd (zie figuur 1). Deze verplichting geldt alleen voor stoffen en mengsels waarvoor een CSR verplicht is. Een CSR moet worden opgesteld door een bedrijf, wanneer de te registreren stof in hoeveelheden boven de 10 ton per jaar wordt geproduceerd of geïmporteerd. Een CSR is dus alleen verplicht voor registranten onder REACH, en voor downstream users die zelf een beoogd gebruik aanmelden.

De verwachting is dat het proces van het opstellen en verwerken van e-SDS's wordt opgestart door bedrijven en dat er nog geen sprake is van goede praktijken. Bedrijven dienen hiervoor een aantal essentiële vragen te beantwoorden, o.a. hoe stel ik een e-SDS op in de 'taal' van de gebruiker en hoe kan dit proces geautomatiseerd worden? Hoe zorg ik als bedrijf dat een e-SDS niet te lijvig wordt om hanteerbaar te blijven voor mijn klant? Hoe gaat mijn klant de e-SDS gebruiken? Maar ook de ontvanger heeft vragen, zoals hoe kan/moet ik deze nieuwe informatie verwerken? Hoe vertaal ik als formuleerder de verschillende e-SDS's in een SDS voor het mengsel? Hoe kan ik invloed uitoefenen op de manier waarop ik de informatie ontvang? Hoe verzorg ik de informatie naar boven in de keten, wanneer ik een e-SDS ontvang dat niet juist is?

¹ De officiële benaming in Nederland is het veiligheidsinformatieblad (VIB). In dit rapport wordt echter de Engelstalige afkorting gebruikt, waarbij e-SDS staat voor extended-SDS.

² blootstellingsscenario: reeks voorwaarden inclusief operationele condities en beheersmaatregelen, waarin wordt beschreven hoe de stof wordt vervaardigd of gedurende de levenscyclus wordt gebruikt en hoe de blootstelling van mens en milieu moet worden beheerst.

Figuur 1. SDS en communicatiestromen

1.2 Doel van het onderzoek

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft als doel bedrijven, voornamelijk downstream users en kleinere en niet georganiseerde bedrijven, te ondersteunen bij de implementatie van REACH. Ervaringen uit het VAS³-programma hebben geleerd dat goede en toegankelijke SDS's van belang zijn voor een goed arbo- en milieubeleid, in het bijzonder bij eindgebruikers en in het MKB (Bureau Bartels, 2008; Niftrik en Krop, 2003). Het Ministerie heeft het RIVM gevraagd het initiatief te nemen tot het uitvoeren van dit onderzoek om zicht te krijgen hoe bedrijven zich voorbereiden op het maken en ontvangen van e-SDS's. TNO heeft de uitvoering van deze opdracht aangenomen.

Het doel van dit project is te inventariseren hoe de opstellers van SDS's invulling gaan geven aan de e-SDS verplichting binnen REACH en wat de gebruikers verwachten van de e-SDS die ze gaan ontvangen en welke behoefte er leeft bij deze gebruikers. Uiteindelijk wordt een eerste inzicht verkregen in hoe bedrijven in de gehele keten invulling geven aan de e-SDS verplichting. Op basis van dit onderzoek kan het Ministerie haar strategie verder vormgeven⁴. Daarnaast kunnen de resultaten de bedrijven ondersteunen om het zenden en ontvangen van de e-SDS's inhoudelijk en procedureel verder vorm te geven.

³ VAS³ = Versterking Arbobeleid Stoffen

⁴ Belangrijk onderdeel is de e-SDS guidance dit op dit moment wordt ontwikkeld door ECHA.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 staan de relevante onderdelen van REACH in relatie met het e-SDS. Hierbij is ook rekening gehouden met de aanpassing van Annex II van REACH⁵. Hoofdstuk 3 beschrijft de opzet en uitvoering van het onderzoek. Hoofdstuk 4 beschrijft de resultaten van de interviews. In hoofdstuk 5 worden de resultaten van de interviews in relatie tot de regelgeving bediscussieerd en worden er conclusies getrokken en algemene aanbevelingen gegeven. In hoofdstuk 6 staat het overzicht van de geraadpleegde literatuur.

⁵ Tijdens het onderzoek was het amendement nog in behandeling bij het Europese parlement. Het amendement is inmiddels gepubliceerd en van kracht geworden door Verordening 453/2010 van 20 mei 2010 tot wijziging van Verordening (EG) nr. 1907/2006 van het Europees Parlement en de Raad inzake de registratie en beoordeling van en de autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH)

2 Achtergrond: REACH en e-SDS

2.1 REACH vereisten voor het maken, communiceren⁶ en onderhouden van e-SDS's

Het SDS is het document waarmee informatie over de risico's van een gevaarlijke stof of mengsel wordt gecommuniceerd in de keten. Het SDS kent een specifieke structuur en inhoud die is opgenomen in Annex II van REACH, 'Richtsnoeren voor de samenstelling van veiligheidsinformatiebladen'. REACH geeft in titel IV de verplichtingen om informatie uit te wisselen over een stof of mengsel. Deze verplichtingen gelden voor de gehele keten en zowel omhoog als omlaag in de keten. De uitwisseling van informatie omlaag in de keten gebeurt via een officieel document, het SDS. De verplichtingen voor het SDS zijn opgenomen in artikel 31 van REACH. Voor het communiceren naar boven in de keten kent REACH de verplichting in artikel 34 'Verplichting om hogerop in de toeleveringsketen informatie door te geven over stoffen en preparaten'. REACH geeft hierbij geen verplichting voor de wijze waarop dit moet gebeuren (zie figuur 1).

In de REACH verordening wordt op diverse plekken gerefereerd aan het SDS. Een overzicht hiervan is te vinden in bijlage 4. Artikel 31 bevat de verplichtingen voor het SDS⁷. Lid 2 en lid 7 van artikel 31 hebben een directe relatie met het CSR. Lid 2 geeft aan dat wanneer voor een stof of mengsel een CSR is gemaakt, alle relevante informatie hieruit moet worden opgenomen in het SDS. Hierbij moeten de relevante blootstellingsscenario's als bijlagen worden toegevoegd aan het SDS (ECHA, 2008a; ECHA, 2009a). Hierdoor ontstaat het e-SDS⁸. Lid 7 van artikel 31 geeft aan dat downstream users, zoals de formuleerders, de informatie weer moeten gebruiken bij het opstellen van een SDS voor hun eigen klanten. De formuleerder heeft verschillende mogelijkheden om de informatie op te nemen in het SDS (ECHA, 2010):

1. Als aparte bijlagen bij het SDS zodat er ook een e-SDS ontstaat. Dit kan ook betekenen dat diverse blootstellingsscenario's worden samengevoegd.
2. Verwerkt in de romptekst van het SDS.

Het is dus van belang dat bij het opstellen van een e-SDS de producent of importeur anticipeert op de rol die de directe klant speelt in de gehele productketen (Hollander e.a. 2008).

2.2 CLP

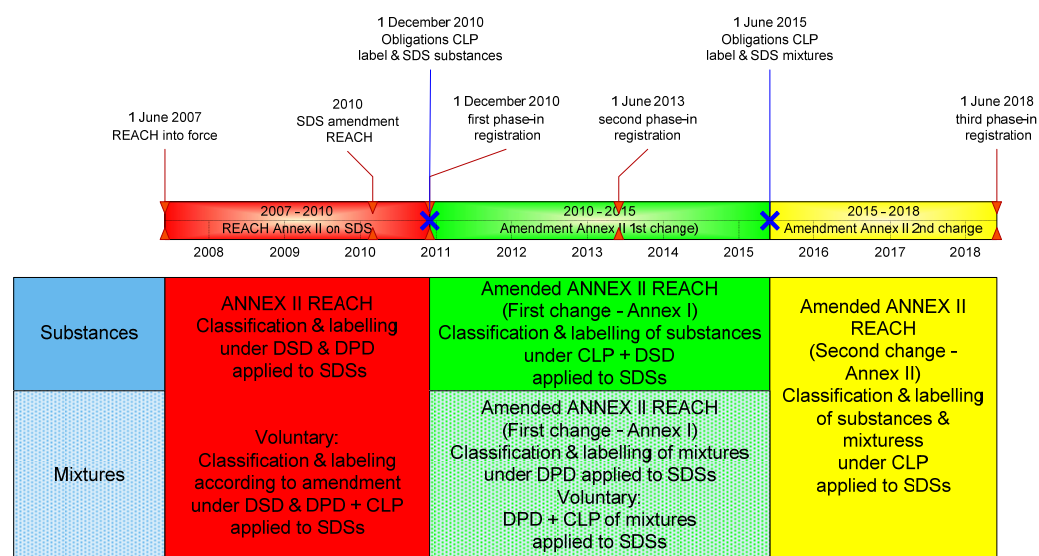
CLP (EU-GHS, verordening EC no 1272/2008) is de Europese verordening voor de indeling (Classification), etikettering (Labelling) en verpakking (Packaging) van chemische stoffen en mengsels. Deze wetgeving introduceert in de gehele EU een nieuw systeem voor de indeling en etikettering van chemische stoffen, gebaseerd op het wereldwijd geharmoniseerde systeem van de Verenigde Naties (ECHA, 2009b). CLP is in werking getreden op 20 januari 2009 en zal na een overgangperiode de huidige regel-

⁶ Communicatie betekent zowel zenden als ontvangen.

⁷ Hier wordt alleen de inhoud van artikel 31 besproken voor zover het een relatie heeft met het CSR. Voor overige details wordt verwezen naar de ECHA-guidance 'Guidance on the compilation of safety data sheets' (is nog in concept) en de REACH verordening, nr 1907/2006.

⁸ REACH kent niet de term e-SDS. Het e-SDS wordt in de guidances genoemd en wordt gezien als SDS plus bijlage waarin de blootstellingsscenario's zijn opgenomen. Indien er geen bijlage bij het SDS zit, is er dus geen sprake van een e-SDS.

geving op dit gebied vervangen. Belangrijk hierbij is dat CLP REACH aanvult. Om dit te realiseren is er een amendement van REACH nodig⁵ dat veranderingen aanbrengt in Annex II van REACH, zodat deze annex in lijn komt met CLP en de UN vereisten voor het SDS. Dit betekent dat het SDS voor stoffen na 1 december 2010 de classificatie en etikettering informatie moet bevatten die gebaseerd is op CLP. Echter, tot 1 juni 2015 bevat het SDS ook de oude classificatie- en etiketteringsinformatie dat gebaseerd is op de oude regelgeving, DSD⁹ (zie figuur 2). Het SDS voor mengsels moet na 1 juni 2015 de classificatie- en etiketteringsinformatie bevatten die is gebaseerd op CLP. Een leverancier mag ook op vrijwillige basis al eerder deze informatie opnemen, maar is dan wel verplicht de oude informatie volgens de regelgeving DPD ook te vermelden¹⁰ (zie figuur 2).

Figuur 2. SDS en gefaseerde aanpassingen gebaseerd op CLP

Dit betekent dat Annex II van REACH twee keer gewijzigd gaat worden om de aansluiting te houden bij CLP. De inhoud van de eerste wijziging is opgenomen in Annex I van de “ANNEX II Amendement van REACH” en zal dus van kracht zijn tot 1 juni 2015. De tweede wijziging is daarom weergegeven in Annex II van de “ANNEX II Amendement van REACH” en gaat dus in vanaf 1 juni 2015 (zie figuur 2).¹¹

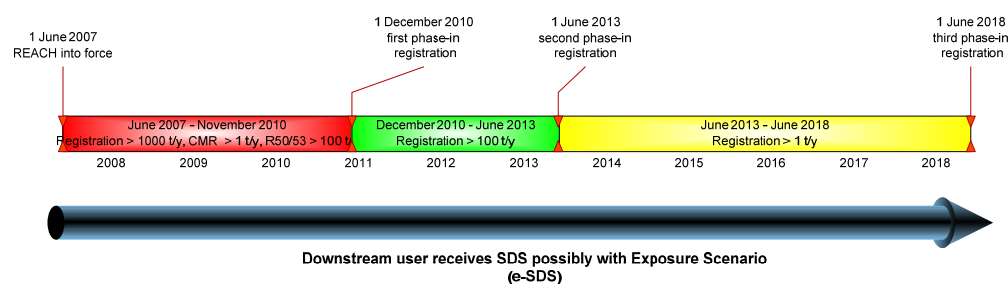
2.3 e-SDS en downstream user

De volgende belangrijke deadline van REACH is eind van dit jaar, 1 december 2010. Dit is de deadline voor de registratie van fase 1 stoffen (zie figuur 3). Dit betekent dat de komende maanden steeds meer stoffen worden geregistreerd en dit gaat door tot 1 juni 2018. Downstream users zullen dus de komende jaren in toenemende mate e-SDS's ontvangen. Met het ontvangen van een e-SDS zijn ook verplichtingen verbonden die voortvloeien uit REACH (ECHA, 2008b).

⁹ Dangerous Substances Directive, richtlijn 67/548/EEG

¹⁰ Dangerous Preparations Directive, richtlijn 1999/45/EC

¹¹ De “ANNEX II Amendement of REACH” bestaat uit een Annex I en een Annex II. Beide bevatten de nieuwe Annex II van REACH. Annex I zal van kracht zijn tot 1 juni 2015, Annex II hierna.

Figuur 3. Tijdlijn REACH

De downstream user kan dus het volgende verwachten op een willekeurig tijdstip, waarbij de situaties I en II van boven uit de keten komen en de situaties III en IV van onder uit de keten:

- I. De downstream user krijgt een e-SDS van zijn leverancier. Binnen 12 maanden (artikel 39 (1)) moet de downstream user passende maatregelen vaststellen en toepassen (artikel 37 (5)).
- II. De downstream user krijgt van zijn leverancier een nieuw SDS of e-SDS en moet daarom een nieuw SDS voor de klant maken (artikel 31 (7)).
- III. De downstream user krijgt een gebruik van zijn klant met het verzoek om hiervan een geïdentificeerd gebruik te maken (artikel 37 (2)).
- IV. De downstream user krijgt melding over gezondheidseffecten van de stof/preparaat van zijn klant (artikel 34).

Situatie I. De downstream user krijgt een e-SDS van zijn leverancier

Hier zijn 4 mogelijke acties van de downstream user te onderscheiden:

1. De downstream user voldoet aan het geïdentificeerde gebruik en de condities zoals omschreven in het blootstellingsscenario. Dit is een veilig gebruik, dus verdere acties zijn niet nodig. Zoals ook geldt bij alle andere verplichtingen binnen REACH, moet dit goed worden gedocumenteerd, bijvoorbeeld als onderdeel van het arbo- en/of milieumanagementsysteem, en gedurende tenminste tien jaar nadat de stof of het mengsel voor het laatst is gebruikt, worden bewaard (artikel 36).
2. De downstream user voldoet aan het gebruik, maar niet aan de condities. Acties kunnen zijn het aanpassen van het proces of bijvoorbeeld door middel van scaling¹² beoordelen of de condities ook een veilig gebruik opleveren. Ook dit dient eveneens goed te worden gedocumenteerd.
3. Het blootstellingsscenario klopt niet volgens de downstream user, vooral de effectiviteit van de beheersmaatregelen is verkeerd geschat. Dit geldt zowel voor het blootstellingsscenario als de beschrijving van maatregelen in rubriek 8 van het SDS. Actie is dit goed te documenteren en door te geven aan de leverancier (hiervoor is geen standaard format of manier waarop dit moet). Het vervolg is afhankelijk van de reactie van de leverancier.

¹² **Scaling:** methode die gebruikt kan worden om een veilig gebruik van een stof aan te tonen als de gebruikscondities en/of beheersmaatregelen van een gebruik niet helemaal overeen komen met het blootstellingsscenario, maar de combinatie toch tot een voldoende lage blootstelling leidt. Er zijn echter wel wat randvoorwaarden die gelden; zo moet de leverancier zeggen voor welke parameters scaling wel of niet is toegestaan en is het niet toegestaan om scaling toe te passen als de belangrijkste blootstellingsroute verandert, een andere groep blootgesteld wordt en de frequentie en duur zo veranderd worden, dat de blootstelling van acuut naar chronisch gaat.

4. De downstream user voldoet niet aan het gebruik en ook niet aan de condities. Het is hierbij mogelijk dat de registrant¹³ het gebruik niet gewenst vindt (artikel 22 (1)). Dit “ontraden gebruik” wordt dan opgenomen in rubriek 16 van het SDS. In andere gevallen heeft de downstream user de volgende 5 mogelijkheden:
- Zorgt dat het gebruik wél ‘geïdentificeerd gebruik’ wordt door dit te vragen aan de leverancier. De leverancier kan als volgt reageren:
 - Inschatten van gebruik als veilig, opnemen in het CSR en een blootstellingsscenario maken.
 - Inschatten van gebruik als niet veilig, dit doorgeven aan de downstream user en aan ECHA. Indien de leverancier het gebruik niet opneemt om redenen van bescherming van mens en milieu, dient dit te worden opgenomen in het SDS. De downstream user moet beslissen of het door wil gaan met het gebruik.
 - Als de leverancier zelf ook een downstream user is kan hij het verzoek doorgeven naar boven in de keten.
 - De leverancier past het gebruik niet aan, om wat voor reden dan ook. Het kan zijn dat de levering van die specifieke stof dan wordt gestopt.
 - Implementeert de condities zoals genoemd in het blootstellingsscenario.
 - Zoekt een andere leverancier die dit gebruik wel heeft opgenomen.
 - Gebruikt de stof of het mengsel niet meer en zoekt een vervanging.
 - Maakt zelf een DU-CSR (Downstream User - Chemical Safety Report, dus voert een risicoschatting uit).

Situatie II. De downstream user krijgt een nieuw SDS of e-SDS van zijn leverancier

De downstream user krijgt van zijn leverancier nieuwe informatie over de gevaarsei-genschappen van de stof en/of het blootstellingsscenario. Indien de downstream user zelf ook een SDS maakt, dan heeft de downstream user de verplichting om deze nieuwe informatie te verwerken in zijn SDS en zo zijn klanten daarvan op de hoogte te stellen.

Situatie III. De downstream user krijgt een gebruik van zijn klant met het verzoek om hiervan een geïdentificeerd gebruik te maken

De downstream user kan dan 3 dingen doen:

- Zelf een blootstellingsscenario maken (DU-CSR).
- Het verzoek doorgeven aan zijn leverancier.
- De levering stopzetten.

Situatie IV. De downstream user krijgt melding over gezondheidseffecten van de stof/preparaat van zijn klant of op een andere manier.

De downstream user is verplicht om informatie over de effecten van stoffen door te geven, wanneer deze informatie niet beschikbaar is bij de registrant of niet in de literatuur of in databases staat. Het gaat dan bijvoorbeeld om acute klachten die in het bedrijf voorkomen of informatie die via testen is verkregen. Iedereen in de keten is verplicht dit weer door te geven, dus ook wanneer de downstream user dit van zijn klant krijgt.

¹³ **registrant:** de fabrikant, of importeur van een stof, dan wel de producent of importeur van een voorwerp, die een registratie voor een stof indient. **Fabrikant:** een in de Gemeenschap gevestigde natuurlijke persoon of rechtspersoon die in de Gemeenschap een stof vervaardigt. **Importeur:** een in de Gemeenschap gevestigde natuurlijke persoon of rechtspersoon die voor de invoer verantwoordelijk is.

3 Onderzoeksopzet

De uitvoering van het project kende de volgende activiteiten:

1. Algemene inventarisatie

Op basis van de diverse ECHA-guidances en richtlijnen en documenten van branches en bedrijven zijn de wettelijke verplichtingen (zie bijlage 4 voor overzicht) en de invulling hiervan door het bedrijfsleven, in kaart gebracht. Het internet is hierbij gebruikt als belangrijkste bron. Op basis hiervan is een vragenlijst opgesteld (zie bijlage 2) die is gebruikt bij de interviews.

2. Interviews

De vragenlijst die is opgesteld diende als richtlijn voor de interviews die zijn gehouden met actoren in de gehele keten en op diverse niveaus. De bedrijven die zijn geïnterviewd kunnen worden gezien als 'koplopers' (zie bijlage 3). Hierbij is onderscheid gemaakt tussen registranten (inclusief distributeurs van chemische producten) en downstream users. De groep downstream users bestond uit formuleerders en industriële eindgebruikers.

De interviews waren gestructureerde telefonische interviews met een duur van ongeveer 1 uur. De interviews zijn vastgelegd op papier en goedgekeurd door de geïnterviewden. De interviews hebben plaatsgevonden in april 2010. In totaal hebben 18 actoren afkomstig van bedrijven en sectororganisaties meegedaan aan het onderzoek. Dit aantal was voor ons geschikt om een overzicht van de problematiek te verkrijgen. Deze studie moet niet gezien worden als een representatief beeld voor de gehele populatie bedrijven, maar als een verkenning. In eerste instantie zijn alleen Nederlandse bedrijven geselecteerd. Bij één bedrijf zijn we doorverwezen naar het hoofdkantoor in het buitenland, waar de expert op het gebied van SDS's werkte. Eén bedrijf en één sectororganisatie hebben uiteindelijk niet meegedaan aan de interviews. De reden hiervoor was dat de geschikte expert niet tijd de medewerking kon verlenen of de REACH-expert kort geleden was vertrokken.

3. Overzicht REACH & e-SDS: voorbereidingen in de praktijk

De groep geïnterviewde bedrijven en sectororganisaties zijn onderverdeeld in twee subgroepen, de registranten en de downstream users. Kenmerkend voor deze onderverdeling is dat de downstream users in hoofdzaak geen CSR maken. Zij ontvangen e-SDS's en passen deze toe, mogelijk bij het opstellen van e-SDS's voor hun klanten. De registrant maakt wel CSR's en dus e-SDS's, maar is tevens een downstream user voor stoffen en mengsel die van binnen Europa worden ingekocht. De resultaten van de interviews zijn gestructureerd naar deze twee groepen en beschreven in hoofdstuk 4. Op basis van deze resultaten is in samenhang met de geldende wettelijke verplichtingen en guidances het overzicht gemaakt van de voorbereiding van bedrijven en sectororganisaties. Het betreft hier voorbereidingen die worden getroffen voor het maken, communiceren en onderhouden van e-SDS's en de knelpunten die hierbij optreden.

4 Resultaten interviews

4.1 Bedrijven

4.1.1 *Vorbereiding bedrijven op de REACH e-SDS-verplichtingen*

Bedrijven aan het begin van de keten, de registranten, kennen de problematiek en de bijbehorende regelgeving goed. Met ondersteuning van CEFIC en de Nederlands brancheorganisaties hebben deze bedrijven zich verdiept in het onderwerp. Sommige registranten geven aan dat de verplichtingen ingrijpend zullen zijn, ondanks het feit dat het maken van een SDS een bestaand proces is.

Registranten zien het maken van SDS's als een zakelijk proces dat zoveel mogelijk geautomatiseerd dient te zijn. Bedrijven gebruiken hiervoor commerciële of in eigen beheer ontwikkelde software. Ze geven echter aan dat de software voor het genereren van e-SDS's nog niet beschikbaar is. Een belangrijke reden hiervoor is dat er gewacht wordt op de definitieve tekst van de update van Annex II en de definitieve formats voor de blootstellingsscenario's. De bedrijven vinden het risico nog te groot om hun softwareleveranciers de opdracht te geven de software aan te passen. Het gevolg is dat de voorbereiding van de bedrijven wordt vertraagd. De verwachting is dat de productie van e-SDS's in eerste instantie niet geautomatiseerd gaat plaatsvinden, maar met de hand. Tevens zullen nog niet alle talen gedekt zijn. Eén van de bedrijven betitelde het proces als 'het oversteken van een brug die nog niet klaar is'.

Een opmerking die werd gemaakt door een registrant is dat het opstellen van de e-SDS's concurreert met het opstellen van de registratiedossiers, waar nu een groot deel van de aandacht naar toe gaat.

De downstream users geven aan dat ze goed zijn voorbereid, waarbij ze vooral vertrouwen op een goede voorbereiding van externe partijen, zoals bedrijven die in opdracht SDS's opstellen of de leveranciers van SDS-software.

4.1.2 *Overbrengen van informatie uit CSR naar e-SDS; het blootstellingsscenario*

De registranten maken onderscheid in verschillende groepen van stoffen.

1. Stoffen waarvoor de bedrijven zelf een CSR opstellen. Ze hebben interne processen om informatie uit een CSR in een e-SDS over te brengen. Het gaat vaak om een overzichtelijk aantal variërend van ongeveer 50 - 100 e-SDS's. Sommige registranten geven aan dat ze op termijn CHESAR¹⁴ gaan gebruiken voor het genereren van blootstellingsscenario's en een koppeling gaan maken tussen CHESAR en hun eigen ICT-systemen.
2. Stoffen waarvan het CSR binnen een consortium wordt opgesteld. Binnen het consortium worden afspraken gemaakt, waarbij wordt uitgegaan van richtlijnen die gebruikelijk zijn in de sector, het consortium of de SIEF.
3. Stoffen waarvoor zelf geen CSR wordt gemaakt. Deze stoffen worden ingekocht en hierbij wordt een e-SDS ontvangen. Vervolgens moet deze e-SDS worden gebruikt bij het opstellen van een e-SDS voor bijvoorbeeld het mengsel waarin de stof wordt gebruikt. Op hoofdlijnen zijn er drie keuzes hoe de blootstellingsscenario's kunnen worden verwerkt: (1) als bijlage bij het e-SDS, waarbij de blootstel-

¹⁴ CHESAR is een ICT instrument dat is ontwikkeld door ECHA en bedrijven helpt bij het uitvoeren van een Chemical Safety Assessment (CSA) en opstellen van een CSR. CHESAR 1.0 is nog niet in staat om een blootstellingsscenario te maken voor een e-SDS.

lingsscenario's onveranderd worden toegevoegd; (2) als bijlage bij het e-SDS, waarbij zelf een blootstellingsscenario is gemaakt door de informatie uit de verschillende blootstellingsscenario's samen te voegen; (3) verwerkt in de romptekst van het SDS.

4.1.3 *Problemen bij het overbrengen van informatie uit de CSR naar het e-SDS*

Om het proces van opstellen van e-SDS's in goede banen te leiden, worden harmonisatie en standaardisatie genoemd als sleutelbegrippen. Voor stoffen gaat het proces uiteindelijk geautomatiseerd plaatsvinden met behulp van gestandaardiseerde zinnen. Er wordt nog gewacht op de vaststelling van de Standard Phrases Catalogue (EUPraC) en het omzetten hiervan naar alle talen¹⁵.

Het opstellen van e-SDS's voor mengsels zien de bedrijven nog als ingewikkeld. Hierbij is het afwachten hoe de e-SDS's van de leveranciers zullen zijn. De vrees is dat er verschillende formats worden ontvangen, waardoor het moeilijk wordt de informatie volledig geautomatiseerd te verwerken. Een elektronisch format heeft de voorkeur, zodat de gegevens gemakkelijker zijn te verwerken. Er zijn initiatieven vanuit de registranten om te komen tot een geharmoniseerd format (XML format) om de uitwisseling van informatie te vergemakkelijken.

4.1.4 *De aansluiting van e-SDS's op de diverse gebruikers in de productketen*

De registranten geven aan dat het de intentie is dat een e-SDS geschikt is voor alle gebruikers. Ze geven aan dat voor de downstream user er geen groot verschil zal zijn tussen de kern van de oude SDS en nieuwe e-SDS. De registranten denken wel dat de downstream user meer moeite heeft een e-SDS te begrijpen, vooral door de veelheid aan informatie.

De registranten geven aan dat ze denken aan twee opties voor e-SDS's. Optie 1: alle blootstellingsscenario's worden met het e-SDS meegestuurd, zodat de klant zelf kan kiezen wat relevant is (kan ook zijn dat de klant zelf kan zoeken op een website naar de relevante blootstellingsscenario's). Optie 2: er wordt een specifieke e-SDS voor de klant gemaakt.

De registranten geven aan dat ze wel verschillen zien bij downstream users. De formuleerders, zeker de grotere formuleerders, weten precies wat er wordt verwacht. Zij staan dicht bij de registrant en zijn redelijk tot goed op de hoogte over bijvoorbeeld het samenvoegen van blootstellingsscenario's¹⁶. De geïnterviewden geven aan dat hiervoor echter geen aparte guidance voor is¹⁷. Bij de eindgebruikers, de bedrijven waar het werken met stoffen vaak maar een beperkt deel uitmaakt van de bedrijfsvoering, verwachten de registranten grotere problemen. Registranten zien hier een afwachtende houding; 'we wachten wel af wat er in het blootstellingsscenario staat en dan zien we wel weer'. Dit komt overeen met hoe de downstream users het zelf ervaren. De meeste downstream users zijn afwachtend, hoewel sommigen van plan zijn om brieven rond te sturen om hun wensen kenbaar te maken. Ze geven aan echter weinig vertrouwen te hebben in dit proces, wat ze baseren op het proces dat is gevolgd gedurende de preregistratie.

¹⁵ BDI (Bundesverband der Deutschen Industrie) heeft op 15 mei 2010 de versie 1.0 van de 'European Phrase Catalogue EuPhraC' gelanceerd. Deze catalogus is opgezet door de 'BusinessEurope Working Group EuPhraC (WG EuPhraC)', <http://reach.bdi.info/380.htm>.

¹⁶ zie ook paragraaf 4.1.2 onderdeel 3.

¹⁷ de concept guidance van ECHA 'Guidance on the compilation of safety data sheets' besteedt in hoofdstuk 7 kort aandacht aan de formuleerders.

4.1.5 *Nemen klanten contact op over de e-SDS?*

In de keten wordt er niet of nauwelijks gecommuniceerd over e-SDS's. Registranten geven wel aan dat ze als onderdeel van de registratie een uitgebreide inventarisatie hebben gemaakt van de gebruiken. Bij dit proces zijn downstream users en sectororganisaties betrokken om generieke blootstellingsscenario's te ontwikkelen die dekkend zijn voor meerdere stoffen of toepassingen. In veel gevallen bleek dit een goede methode. Het was echter niet altijd mogelijk om tot generieke blootstellingsscenario's te komen. Voor deze toepassingen zullen dan specifieke blootstellingsscenario's moeten worden opgesteld. Immers een registrant zal zo weinig mogelijk toepassingen willen uitsluiten. De registranten verwachten wel een stroom van vragen aan het eind van het jaar, wanneer de eerste e-SDS's worden verstuurd en mogelijk gebruiken ontbreken of niet volledig aansluiten.

4.1.6 *Ervaringen met en verwachtingen van e-SDS's*

Er zijn nog geen ervaringen, omdat geen van de respondenten nog een e-SDS heeft gezien. Sommige respondenten aan het begin van de keten hebben wel concepten of proef e-SDS's gezien. De verwachtingen die er zijn:

- e-SDS's zullen groot en uitgebreid zijn.
- Geen grote veranderingen of grote verrassingen. Vooral meer, maar dezelfde informatie.
- De gebruiken zijn goed beschreven en de meeste gebruiken bij de downstream users vallen binnen de aangegeven operationele condities.
- e-SDS zal niet meteen compleet zijn. Bij een deel van de leveranciers zullen mogelijk de risicomaatregelen ontbreken. Sommigen verwachten generieke beheersmaatregelen. Anderen zien juist tegen de beschrijving op, omdat mogelijk niet alle beschreven maatregelen praktisch uitvoerbaar zullen zijn.

4.1.7 *Overzetten van de informatie uit het e-SDS naar het arbobeleid in het bedrijf*

Hoewel hier in mindere mate over is nagedacht, verwachten enkele bedrijven dat het opvolgen van de aanvullende condities en beschermingsmaatregelen kan zorgen voor een grote kostenpost. Het kan ook zijn dat voor eenzelfde product meerdere leveranciers zijn, die op hun beurt de informatie ook verschillend invullen, vormgeven en aanbieden. De vraag is dan, waar wordt voor gekozen?

Eén downstream user legde de link met aansprakelijkheid/garantie, waardoor het bedrijf zoveel mogelijk de aangegeven beheersmaatregelen gaat toepassen. Behalve wanneer dit leidt tot excessieve kosten of wanneer een bepaalde toepassing niet is gedekt. Dan gaat het bedrijf bekijken of het zelf het gebruik gaat bepalen (lees DU-CSR maken).

De registranten verwachten dat vooral de kleinere bedrijven te weinig expertise hebben en dat de stand van risicobeheersing bij deze bedrijven minder is ontwikkeld. De e-SDS's zijn wel verplichtend. Dat is een groot verschil met de huidige praktijk. Dit in tegenstelling tot de grote bedrijven, die hun beheersingsregime redelijk op orde hebben en waarschijnlijk minder aanpassingen hoeven te doen. De vraag die door velen is gesteld, hoe ziet het handhavingsbeleid van de overheid er uit?

4.2 **Sectororganisaties**

4.2.1 *In hoeverre zijn bedrijven voorbereid op de REACH e-SDS-verplichtingen?*

De organisaties geven aan dat het SDS het instrument is voor communicatie in de keten. De sectororganisaties aan het begin van de keten geven aan dat er onder hun bedrijven/leden een groot bewustzijn is. De verwachting is dat het SDS belangrijk en

bruikbaar zal zijn. De bijlagen met blootstellingsscenario's zullen echter zeer lang zijn, wat mogelijk het gebruik en de bruikbaarheid beperkt. Bedrijven in de gehele keten geven aan dat ze aan het worstelen zijn met de formats. Belangrijke noot is dat de eisen voor stoffen wel duidelijk zijn, maar dat er voor mengsel twee opties zijn. Namelijk twee aparte documenten (SDS met blootstellingsscenario's als bijlagen, het e-SDS) of 1 document waarbij alle relevante informatie is opgenomen in de tekst van het SDS. De sectororganisaties hebben voorlichting gegeven, workshops georganiseerd, guidances gemaakt, etc. Ze denken dat hun leden actief zijn, maar weten echter niet precies hoe hun leden/bedrijven er nu echt voor staan. De sectororganisaties geven wel aan twijfels te hebben over de kennis bij niet-leden. Dit zijn ook vaak kleinere bedrijven. Cefic is bezig met een REACH monitoring onder haar leden om te kijken hoe het met de implementatie staat. De uitslag komt in het najaar van 2010 beschikbaar.

4.2.2 *Samenwerking op het gebied van e-SDS's binnen de sector en tussen sectoren?*

Alle organisaties hebben of gaan workshops verzorgen of zorgen voor een platform (bijeenkomsten of website) waarop ervaringen kunnen worden uitgewisseld. Dit is vooral gericht op informatieoverdracht. Daarnaast wordt er op Europees niveau gewerkt aan de ontwikkeling van instrumenten. Ook zijn er werkgroepen die samenwerking in de keten moeten bevorderen.

In Nederland treffen de organisaties elkaar via bijeenkomsten van het VNO-NCW of via de Klankbordgroep Stoffen van de overheid, waar het onderwerp SDS ook op de agenda staat.

De sectororganisaties zijn tevens actief bij het ontwikkelen van standaarden en guidances, inclusies becommentariëren van nieuwe regelgeving, zoals de nieuwe Annex II. Hierbij werken de organisaties op Europees niveau samen. De belangen van de organisaties zijn zeker niet altijd gelijk. Zo wordt er wel gesproken over harmonisatie, maar blijken de meesten toch weer de voorkeur te geven aan het eigen systeem.

4.3 **Drempels voor opstellen, aanpassen, communiceren en ontvangen e-SDS's**

Aan het einde van het interview konden de geïnterviewden de drempels/knelpunten aangeven (paragraaf 4.3) evenals de gewenste acties van de overheid (paragraaf 4.4). Gezien het karakter van deze vraag zijn de antwoorden hieronder puntsgewijs weergegeven.

Regelgeving

- De ingewikkelde deadlines en overgangperiodes.
- Het begrijpen van de nieuwe voorwaarden/eisen voor zowel format als e-SDS.
- Er zijn te veel veranderingen. Het bevriezen van het proces en tijd geven voor implementatie wordt gezien als oplossing.

Timing

- Het niet op tijd beschikbaar komen van de informatie uit het CSR, waardoor deadlines voor het e-SDS niet worden gehaald. Het zal moeilijk zijn om alle e-SDS's voor stoffen klaar te hebben voor alle klanten.
- Informatie efficiënt en meertalig bij klant krijgen. Dat kost tijd.
- Werkdruk; bedrijven hebben veel stoffen en het maken van SDS's is maar één van de taken. Daarnaast wordt de e-SDS ontvangen als pdf, waardoor de informatie moet worden overgetikt.
- Vertraging vaststellen nieuwe Annex II.

- Op tijd actualiseren van SDS's door de grote stroom SDS's die zullen worden ontvangen.

Standaardisatie

- Nog ontbreken van o.a. standaardisatie, formats, standaardzinnen.
- Wat wel en wat niet op te nemen? De zorg is dat er te veel en non-informatie in het e-SDS terecht komt, waarbij het e-SDS natuurlijk wel compleet moet zijn.
- Format; is te groot document en daarom moeilijk te lezen en te begrijpen.
- Taalproblemen, zeker wanneer er niet van de 'standaardzinnen' gebruik wordt gemaakt. Hoe gaan de commerciële vertaalbureaus dit doen met de 'standaardzinnen'?
- Ontbreken van goede communicatie in de keten, waardoor achteraf zal blijken dat zaken niet goed op elkaar zijn afgestemd.

Mengsels

- Hoe stel je een e-SDS op en hoe houd je het e-SDS leesbaar?
- Grote opgave is om uit de gegevens van meerdere stoffen een combinatie te maken van zinvolle informatie over het mengsel.

4.4 Door de ondervraagden gewenste acties van de overheid

Europees

- Veel onduidelijkheid wordt veroorzaakt door het ECHA. ECHA moet alles sneller doen, zoals guidances en formats vaststellen.
- Annex II vaststellen.
- Geen guidances meer wijzigen.
- Harmonisatie van inspectieaanpak EU als onderdeel van Forum. Er is de angst dat vastgestelde EU-regels op nationaal niveau afwijkend in praktijk worden gebracht. Hoe gaan de nationale handhavers hiermee om? Immers het zal nodig zijn dat de handhavers kennis hebben van de ingewikkelde regelgeving. Zeker de regels die dan wel verplicht dan wel een advies zijn. Bijvoorbeeld het blootstellingsscenario en het maatregelenregime kunnen verplichte maatregelen maar ook adviezen bevatten.
- Inrichten van een communicatieplatform door ECHA om de processen rond de 'gebruiken' in goede banen te leiden.
- Vaststellen van een standaard XML format voor het e-SDS met betrekking tot inhoud en de volgorde van de informatie. Op die manier is de informatie geautomatiseerd in te lezen en verder te verwerken.
- De overheden moet meer inzicht hebben in de processen bij bedrijven. Het is daarom ook beter om de deadlines aan te passen aan het laat beschikbaar komen van de guidances en instrumenten in plaats van de deadlines streng te handhaven.
- Er is geen verplicht format voor het blootstellingsscenario, maar ECHA heeft hier wel ideeën over. Ook de industrie heeft ideeën. Het is dan storend dat de guidance hiervoor eerst in concept komt en dat dit concept vervolgens in juni 2009 compleet wordt gewijzigd. Dat betekent dat veel kostbare voorbereidingen voor niets zijn geweest. Vervolgens is enkele maanden geleden weer een gewijzigde versie verschenen. Dus tijdig met gedragen guidances komen.

Nationaal

- Bewustwording vergroten, vooral bij het MKB en niet-leden van sectororganisaties. Vooral gericht op het vertalen van ingewikkelde regelgeving op een simpele manier, bijvoorbeeld door training en achtergrondinformatie.
- Handhaving nationaal; geef de industrie voldoende tijd voor het nemen van de eigen verantwoordelijkheid. De implementatie van REACH is een groot veranderingsproces waarbij een hoop wordt geleerd. Dus eerst discussiëren over e-SDS's en later, bijvoorbeeld na een jaar, pas boetes uitdelen. Omdat iedereen nog moet leren, moeten de inspecteurs meer samenwerken met de industrie om REACH te laten werken.
- Opleiden van inspecteurs, zodat zij ook goed op de hoogte zijn.
- Opslaan van e-SDS's in een centrale database, zodat ze snel en voor iedereen te vinden zijn. Dit is efficiënt en voorkomt dubbel werk (er werd niet aangegeven wie deze databases dan moet opzetten en beheren).
- Van de verschillende inspecties zou juist de Arbeidsinspectie zich meer moeten richten op het inspecteren van de inhoud van het SDS en dus niet op de vorm of het aantal rubrieken, etc. Juist de Arbeidsinspectie zou in staat moeten zijn om de vertaling die de maker van het e-SDS heeft gemaakt van de gevaren en risico's in het SDS naar veilige werkwijzen te toetsen. Het Ministerie van SZW zou hier prioriteit aan moeten geven.

5 Discussie en conclusies

5.1 Inleiding

Ervaringen uit het VASSt-programma hebben geleerd dat goede en toegankelijke SDS's van belang zijn voor een goed arbo- en milieubeleid, in het bijzonder bij eindgebruikers en in het MKB (Bureau Bartels, 2008; Visser e.a. 2007). Een studie die aan de basis lag van het VASSt-programma (Niftrik en Krop, 2003) liet zien dat de effectiviteit van het SDS gering is. Dit was niet alleen te wijten aan de soms geringe kwaliteit van het SDS, maar lag voor een groot deel bij de eindgebruikers. Zo bleek dat de eindgebruikers zelden of nooit het SDS als directe bron van informatie over mogelijke gevaren te gebruiken. Ze vonden het SDS te technisch en te groot. Dit is overigens niet een typisch Nederlands probleem, maar speelt Europees breed (Walters, 2006). De resultaten beschreven in hoofdstuk 4 geven aan dat door het blootstellingsscenario het SDS alleen nog maar groter en technischer wordt.

Op basis van de resultaten van de interviews worden in dit hoofdstuk een vijftal kern-elementen gepresenteerd. Deze elementen kunnen de rol van het SDS als wettelijk instrument voor ketencommunicatie in negatieve zin beïnvloeden. In paragraaf 5.7 is dit vertaald naar een drietal algemene aanbevelingen, één voor het bedrijfsleven en twee voor de overheid.

5.2 Bewustwording

De registranten zijn goed op de hoogte van de wettelijke eisen, de ontwikkelingen en mogelijk knelpunten van het e-SDS. Dit is voor een deel toe te schrijven aan de keuze van de bedrijven; het zijn koplopers. Daarnaast is de rol van de sectororganisaties van belang (Cefic, 2008; Automotive Industry, 2008; BDI). Zij zijn zeer actief met het geven van voorlichting en workshops, en bij het opstellen van de guidances door het ECHA. De sectororganisaties twijfelen wel aan het kennisniveau van de kleinere bedrijven en bedrijven die niet zijn aangesloten bij de sectororganisaties.

Wat opvalt, is dat verder in de keten het kennisniveau met betrekking tot e-SDS's afneemt. De experts bij downstream users geven wel aan dat ze in de toekomst workshops en trainingen willen gaan volgen. Daarbij verwachten ze overigens geen grote veranderingen t.o.v. het huidige gebruik van het SDS binnen hun bedrijf.

5.3 Gebrek aan harmonisatie

Met enige vrees kijken de bedrijven die e-SDS's maken uit naar de komende periode waarin zij de eerste blootstellingsscenario's zullen ontvangen van stoffen¹⁸. De vrees bestaat dat de verschillende SIEF's en consortia allemaal zeer verschillend opgebouwde e-SDS's zullen maken, omdat:

- Het format/de indeling van het blootstellingsscenario door het ECHA al diverse malen is gewijzigd. De verwachting is dat zowel ECHA als de bedrijven hierin verschillende keuzes maken, waardoor de uiteindelijke blootstellingsscenario's niet gelijk zijn.

¹⁸ Men verwacht de eerste blootstellingsscenario's voor de zomer en dat de piek zal doorlopen tot in 2011.

- Er geen overeenstemming is over het gebruik van standaardzinnen. Veel blootstellingsscenario's zullen, om mogelijk recht te doen aan de soms complexe toepassingen, gebruik maken van vrije teksten.
- De vorm waarin het e-SDS wordt geleverd nog niet duidelijk is: xml, doc, pdf, etc. Deze verschillen maken het ook technisch lastig om gegevens uit een e-SDS geautomatiseerd te gebruiken in het eigen e-SDS.

Verschillende geïnterviewden maken melding van overleg tussen de softwareleveranciers, geïnitieerd door Cefic, om keuzes te maken voor standaardisatie. De uitkomst van dit overleg is nog onzeker en gezien de korte tijdspanne tot 1 december 2010 lijkt de implementatie van een uitkomst in softwarepakketten weinig waarschijnlijk. De verwachting is dan ook dat het verwerken van de eerste e-SDS's 'handwerk'¹⁹ zal zijn. Dit betekent voor de bedrijven een hoge werkdruk in een betrekkelijk korte termijn, maar ook dat de kans op inconsistentie en fouten groter zal zijn.

Bedrijven maken zich ook zorgen over de harmonisatie bij de overheden. Dit is niet alleen gericht op de inspecties en mogelijke verschillen tussen de inspecties in verschillende landen, maar ook het kennisniveau van de inspecteurs. Bedrijven verwachten grote kennisverschillen zowel binnen een land als tussen landen.

5.4 Tijdspanne en deadlines

Hoewel de eerste blootstellingsscenario's als bijlage bij SDS's op korte termijn zullen verschijnen, zal de piek pas rond en na de komende REACH deadline van 1 december 2010 liggen. Voor bedrijven die deze blootstellingsscenario's moeten verwerken in e-SDS's betekent dat er eind 2010 en begin 2011 veel informatie verwerkt moet gaan worden in een korte tijd. Bij het maken van een e-SDS voor één stof is deze activiteit redelijk te overzien. Bij het maken van een e-SDS voor een mengsel wordt deze situatie complex. Verschillende informatie wordt aangeleverd en ook niet allemaal tegelijk, waarbij komt dat de wettelijke aanpassing van Annex II van REACH pas recentelijk klaar is⁵. De werkdruk ligt op de volgende terreinen:

- Verschillende leveranciers/producenten zullen blootstellingsscenario's aanleveren. Deze zullen door de downstream user gecheckt moeten worden op:
 - o het juiste gebruik;
 - o in hoeverre het beschreven veilig gebruik aansluit bij de praktijk in het eigen bedrijf;
 - o in hoeverre het beschreven veilig gebruik aansluit bij de praktijk bij de klanten;
 - o de informatie uit het blootstellingsscenario verwerken in het eigen e-SDS.
- Niet alleen naar beneden in de keten zullen informatiestromen gaan toeneemen, ook van beneden in de keten zullen reacties komen, vooral over het gebruik en de blootstellingsscenario's. Veel bedrijven verwachten in 2011 veel tijd te besteden aan deze informatiestroom. Dit baseren ze op eerdere ervaringen m.b.t. de preregistratie en de inventarisatie van gebruiken met behulp van 'use-descriptors'. Hierbij komt dat voor deze stroom naar boven in de keten geen instrument beschikbaar is.
- Dezelfde leveranciers zullen voor 1 december 2010 al gewijzigde e-SDS's verschaffen met daarin de nieuwe EU-GHS/CLP indeling en etikettering:

¹⁹ De zinnen uit de blootstellingsscenario's zullen stuk voor stuk geïnterpreteerd moeten worden, zo nodig worden overgezet naar het SDS, als vrije tekst, en dan in veel gevallen vertaald moeten worden in verschillende EU-talen (tot 27 toe).

- deze indeling zal moeten worden verwerkt in de e-SDS's van het mengsel, zeker als leveranciers tot andere inzichten over de indeling van de stof zijn gekomen dan voorheen;
- de indeling van de grondstoffen leidt ook tot inhoudelijke aanpassingen in veel rubrieken van het e-SDS. Veel softwareprogramma's verwerken deze aanpassingen automatisch. Gevolg is wel dat de e-SDS's van alle producten met die betreffende grondstof opnieuw moeten worden gecheckt en worden vrijgegeven.
- Deze zich wijzigende informatie zal op verschillende momenten aankomen bij de formuleerder. De formuleerder heeft wel de plicht om deze informatie direct ('without delay') door te voeren in het eigen e-SDS. Dat kan tot gevolg hebben dat een formuleerder vele keren het e-SDS voor hetzelfde product zal moeten aanpassen, beoordelen, checken en vrijgeven.

5.5 Koppeling van het blootstellingsscenario aan het SDS

Wanneer een CSR moet worden gemaakt moet het blootstellingsscenario worden toegevoegd aan het SDS als bijlage, waardoor een e-SDS ontstaat (artikel 31.2). Hoewel CHESAR 1.0 dit nog niet kan, moet een toekomstige versie van CHESAR zorgen voor een directe koppeling van het blootstellingsscenario met het SDS.

In tegenstelling tot de registrant heeft de formuleerder verschillende mogelijkheden om het blootstellingsscenario toe te voegen aan het SDS (ECHA 2010):

1. Blootstellingsscenario onveranderd toevoegen als aparte bijlage bij het SDS waardoor ook een e-SDS ontstaat.
2. Als een door de formuleerder zelf gemaakt blootstellingsscenario, waarin de informatie uit de verschillende blootstellingsscenario's is samengevat, als aparte bijlage bij het SDS (e-SDS).
3. Verwerkt in de romptekst van het SDS.

Bij de formuleerders is het nog onduidelijk welke keuze gemaakt gaat worden. De eerste mogelijkheid lijkt het eenvoudigste, maar levert ook de meeste pagina's op. Ook zal het de leesbaarheid niet vergroten. Hierdoor zullen mogelijk interpretatiefouten bij klanten toenemen, als ze nog gelezen gaan worden (Niftrik en Krop, 2003). Natuurlijk hangt het af van het mengsel. Wanneer een mengsel maar 1 stof bevat waarvoor één of meerdere blootstellingsscenario's beschikbaar zijn, kan dit een goede optie zijn.

Bij de andere twee opties moeten de blootstellingsscenario's worden verwerkt. Op dit moment zijn er instrumenten in ontwikkeling, zoals de ES-modifier, die formuleerders hierbij kunnen helpen (DHI, 2008).

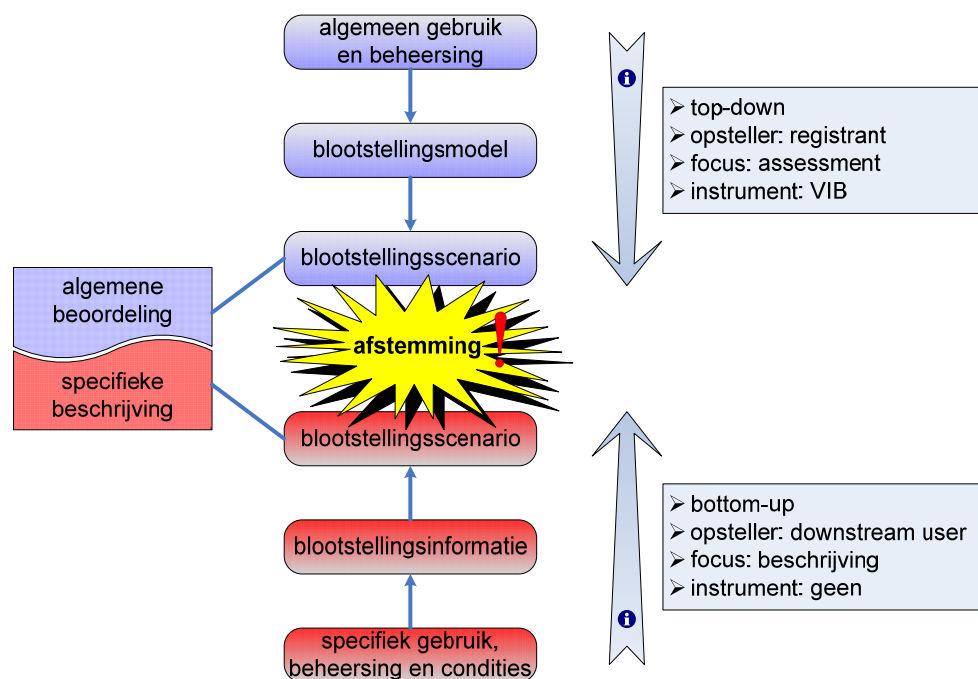
De concept ECHA-guidance (ECHA 2010) over het opstellen van SDS's geeft vooral informatie over het e-SDS bij stoffen en gaat slechts summier in op de vraagstukken die formuleerders hebben.

5.6 Communicatie in de keten

Een algemeen aandachtsgebied lijkt de communicatie in de keten te zijn. Registranten geven wel aan dat er informatie is verkregen uit de keten voor het vaststellen van de gebruiken. Ook zal er in toenemende mate communicatie gaan plaatsvinden, wanneer de blootstellingsscenario's als onderdeel van het SDS gecommuniceerd gaan worden.

Downstream users hebben ook naar boven in de keten gecommuniceerd, maar dit heeft dan vooral via de sectororganisaties plaatsgevonden. Een eerder gesignaleerd spanningsveld tussen hoe generiek een blootstellingsscenario kan zijn en wat de down-

stream user nodig heeft kwam ook naar voren in de interviews (Hollander e.a. 2008) Figuur 4 laat dit spanningsveld zien.

Figuur 4. *Spanningsveld tussen de algemene en specifieke beschrijving van het blootstellingsscenario*

Het SDS is het wettelijke instrument dat er voor moet zorgen dat informatie over stoffen in de keten wordt doorgegeven. Kwaliteit, vorm, overdracht en gebruik zijn de elementen die de effectiviteit van het SDS bepalen (Niftrik en Krop, 2003). Veel van de geïnterviewden zetten vraagtekens bij een toename van het gebruik van het e-SDS. Door het volume en het technische gehalte is de kans juist kleiner dat het e-SDS gebruikt gaat worden.

5.7 Aanbevelingen

Op basis van de resultaten van dit onderzoek komen we tot de volgende algemene aanbeveling aan bedrijven en overheid.

Bedrijven

Intensiever communicatie in de keten: bedrijven in de keten nemen een afwachtende houding aan. Registranten zouden het initiatief kunnen nemen voor enkele pilotprojecten in de keten, vergelijkbaar met het eerder uitgevoerde SPORT-project door 29 bedrijven, 9 lidstaten en het ECHA op initiatief van de Europese Commissie (SPORT, 2005). Op basis van vragen zoals wat, hoe, waarmee, wanneer moet er gecommuniceerd worden, kunnen enkele e-SDS worden opgesteld die voldoen aan de wensen van de ketenspelers en kunnen dienen als voorbeeld voor andere bedrijven en ketens.

Overheid

Intensiever communicatie met actoren: bij bedrijven is er behoefte om te communiceren met de overheid. Hierbij speelt de manier van handhaving en de rol van de inspectie een centrale rol. De overheid kan op deze manier informatie en kennis overbrengen, en prioriteiten definiëren o.a. voor inspectievormen, onderwerpen en het 'programma-tisch handhaven'.

Handhaving: omdat veel bedrijven onzeker zijn over de handhavinginspanning van de overheid op het terrein van e-SDS's, zou de overheid (in het bijzonder de Arbeidsinspecties en andere betrokken inspectiediensten) een handhavingprogramma voor de komende jaren moeten opstellen en bekend maken, waarin de verschillende te handhaven onderwerpen in de komende jaren worden bepaald (CLP, e-SDS, REACH-registratie en implementatie in het arbobeleid bij bedrijven).

6 Referenties

- AUTOMOTIVE INDUSTRY. Guideline on REACH, Version 2.1. 2008.
http://www.acea.be/index.php/files/aig_reach_v21_en_zip_updated_17_09_2008
- BDI. Federation of German Industries (Bundesverband der Deutschen Industrie e.V.). <http://reach.bdi.info/378.htm>
- BUREAU BARTELS. Opbrenstenanalyse VASSt-programma. Amersfoort: Bureau Bartels, 2008.
- CEFIC. REACH Practical Guide on Exposure Assessment and Communication in Supply Chains. 2009. <http://cefic.org>
- ECHA. REACH Legal text. Regulation No 1907/2006 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 concerning the Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals (REACH).
http://echa.europa.eu/legislation/reach_legislation_en.asp
- ECHA. Guidance on information requirements and chemical safety assessment, Part G: Extending the SDS. Helsinki, ECHA, 2008 (a).
- ECHA. Guidance for downstream users. Guidance for the implementation of REACH. Helsinki, ECHA, 2008 (b).
- ECHA. Guidance on registration. Helsinki, ECHA, 2009 (a).
- ECHA. Introductory Guidance on the CLP Regulation. Helsinki, ECHA, 2009 (b).
- ECHA. Guidance on the compilation of safety data sheets (draft). Helsinki, ECHA, 2010.
- ES MODIFIER. Leaflet on the ES-modifier. DHI, TNO, Danish Industries, 2008.
- HOLLANDER A, HERTSENBERG S, HAVE K ten. Pilot study of REACH chain communication: case of steel sheets with protective oil. Hoofddorp: TNO, 2008.
- NIFTRIK M van, KROP H. Effectiviteit van VIB's en andere kennisdragers. VASSt-rapport. Amsterdam: IVAM, 2003.
- PRODUCE. Piloting REACH on Downstream Use and Communication in Europe. UK, 2006.
- SPORT. The SPORT Report. Making REACH work in practice. Hamburg, 2005.
- UK REACH. Competent Authority Information leaflet Number 13 – Safety Data Sheets. 2009. <http://www.hse.gov.uk/reach/resources/reachsds.pdf>
- VISSER R, HOOFTMAN W, KÖNEMANN R, BROUWERS A. Eindmeting VASSt. Hoofddorp: TNO, 2007.
- WALTERS D. Evolution of chemical safety data systems for SMEs. Occupational Health Review 2006; 122: 19-20.

Bijlage 1. Afkortingen

BDI	Bundesverband der Deutschen Industrie.
CLP	Verordening (EG) nr. 1272/2008 betreffende de indeling, etikettering en verpakking van stoffen en mengsels tot wijziging en intrekking van de Richtlijnen 67/548/EEG en 1999/45/EG en tot wijziging van Verordening (EG) nr. 1907/2006 (REACH). Deze is op 20 januari 2009 van kracht geworden.
CHESAR	CHE mical Safety Assessment and R eporting tool, is een ICT instrument dat is ontwikkeld door ECHA en bedrijven helpt bij het uitvoeren van een CSA en opstellen van een CSR.
CSA	Chemical Safety Assessment.
CSR	Chemical Safety Report.
DPD	Richtlijn 1999/45/EG betreffende gevaarlijke preparaten (Dangerous Preparations Directive - DPD).
DSD	Richtlijn 67/548/EEG betreffende gevaarlijke stoffen (Dangerous Substances Directive - DSD).
DU-CSR	Downstream user - Chemical Safety Report.
ECHA	Europees Agentschap voor chemische stoffen (European Chemicals Agency).
e-SDS	extended Safety Data Sheet, SDS aangevuld met blootstellingsscenario's als bijlage.
ES-modifier	De 'Exposure Scenario modifier' is een IT-instrument ontwikkeld voor downstream users met als doel om blootstellingsscenario's te controleren en indien nodig aan te passen.
GHS	het wereldwijd geharmoniseerd systeem voor de indeling en etikettering van chemische stoffen (Globally Harmonised System of Classification and Labelling of Chemicals) dat binnen de structuur van de Verenigde Naties (VN) is ontwikkeld.
PBT	persistente, bioaccumulerend en toxische stoffen
REACH	Verordening (EG) nr. Nr.1907/2006 inzake de registratie en beoordeling van en de autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen.
SDS	Safety Data Sheet. De officiële naam in Nederland is Veiligheidsinformatieblad (VIB).
SIEF	informatie-uitwisselingsforum voor stoffen.
VAS _t	Versterking Arbobeleid Stoffen, programma van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 2003 – 2007.
VN	Verenigde Naties (United Nations).
vPvB	zeer persistente en sterk bioaccumulerende stoffen

Bijlage 2. Interviewvragen

Algemene vragen

1. Wat is uw positie binnen het bedrijf?
2. Welke rol heeft u in relatie tot e-SDS?
3. Welke rol speelt uw bedrijf in de productketen?
4. Op basis van welke wetgeving is/wordt volgens u een e-SDS gemaakt?
5. In hoeverre is uw bedrijf voorbereid op de REACH e-SDS-verplichtingen?
6. Op welke manier vindt er samenwerking plaats in de branche/sector op het gebied van e-SDS?
7. Wat verwacht u als grootste drempel voor het proces van opstellen, aanpassen, communiceren en ontvangen e-SDS's?
8. Welke acties vindt u dat de overheid (onderscheid tussen nationale en Europese overheid) zou moeten nemen op het gebied van e-SDS?

Vragen over het opstellen van e-SDS's

9. Hoe gaat u de nodige informatie uit de CSR overbrengen naar het e-SDS, in het bijzonder het blootstellingsscenario?
10. Welke problemen verwacht u bij het overzetten van de informatie uit het blootstellingsscenario naar het e-SDS?
11. In hoeverre sluiten de e-SDS's aan op de diverse gebruikers in de productketen?
12. In hoeverre denkt u dat uw klanten/gebruikers in staat zijn om te gaan met de e-SDS? Kunt u hierin verschillende groepen gebruikers onderscheiden?
13. In hoeverre nemen klanten contact met u op over de e-SDS's?
14. Gebruikt u voor het opstellen van e-SDS's specifieke software systemen?

Vragen over het ontvangen van e-SDS's

15. Heeft u al een e-SDS ontvangen en zo ja wat was uw ervaring hiermee?
16. Indien u nog geen e-SDS heeft ontvangen, wat zijn uw verwachtingen?
17. In hoeverre nemen leveranciers contact met u op over de e-SDS's?
18. In hoeverre denkt u dat uw leverancier rekening gaat houden met uw wensen m.b.t. vorm, kwaliteit, toepasbaarheid van de e-SDS's?
19. Welke problemen verwacht u bij het overzetten van de informatie uit het e-SDS naar uw arbobeleid?

Vragen voor sectororganisatie

1. Wat is uw positie binnen de sectororganisatie?
2. Welke rol heeft u in relatie tot e-SDS?
3. Welke rol spelen de bedrijven van uw sectororganisatie in de productketen?
4. Op basis van welke wetgeving is/wordt volgens u een e-SDS gemaakt?
5. Wat is het huidige e-SDS-beleid binnen uw sectororganisatie?
6. In hoeverre zijn uw bedrijven voorbereid op de REACH e-SDS-verplichtingen?
7. Op welke manier vindt er samenwerking plaats op het gebied van e-SDS's binnen de sector en tussen sectoren?
8. Wat verwacht u als grootste drempel voor het proces van opstellen, aanpassen, communiceren en ontvangen e-SDS's?
9. Welke acties vindt u dat de overheid (onderscheid tussen nationale en Europese overheid) zou moeten nemen op het gebied van e-SDS's?

Bijlage 3. Geïnterviewde bedrijven/organisaties

Sectororganisaties

CEFIC

FECC (geen interview, de REACH persoon was recent betrokken en er was nog geen opvolger)

UEIL

Eurometaux

VNCI

VHCP

NVZ

FME-CWM

Registranten: producenten en importeurs

AkzoNobel

Dow Chemical

DSM

Brenntag

Arkema

Rodachem

Downstream users

Quaker

Cimcool

Unilever

DAF

Nedcar

Corus (heeft geen interview kunnen plaatsvinden)

Bijlage 4. Overzicht verplichtingen SDS en e-SDS REACH

In deze bijlage wordt een overzicht gegeven van de SDS en e-SDS verplichtingen zoals die gelden binnen REACH. Met het overzicht hebben we niet gestreefd volledig te zijn, maar moet worden gezien in relatie met het doel van het onderzoek. Voor meer details wordt verwezen naar de REACH regelgeving en de relevante guidances. Het overzicht van de bronnen is terug te vinden in hoofdstuk 6 Referenties.

Het SDS kent een specifieke structuur en inhoud die is opgenomen in Annex II van REACH, 'Richtsnoeren voor de samenstelling van veiligheidsinformatiebladen'. REACH geeft in titel IV de verplichtingen om informatie uit te wisselen over een stof of mengsel. Deze verplichtingen gelden voor de gehele keten en zowel omhoog als omlaag in de keten. De verplichtingen voor het SDS zijn opgenomen in artikel 31 van REACH.

Art 31 Voorschriften voor veiligheidsinformatiebladen

Lid 1

Geeft aan wanneer een leverancier een SDS aan de afnemer geeft, namelijk als de stof of het mengsel

- is ingedeeld als gevaarlijk
- vPvB of PBT is
- of op de kandidatenlijst staat om te worden opgenomen in Annex XIV

Lid 2

Indien een actor een CSA en dus een CSR moet maken, moet de informatie in het SDS overeenkomen met de informatie uit het CSR. Een CSR moet gemaakt worden voor een stof indien de stof registratieplichtig en in hoeveelheden van meer dan 10 ton per jaar wordt geproduceerd of geïmporteerd (artikel 14). Een CSR moet gemaakt worden voor een mengsel door een downstream user, indien het gebruik van de stof niet overeen komt met de voorwaarden in het blootstellingsscenario dat in het e-SDS is beschreven (artikel 37).

Lid 3

De leverancier van een mengsel verstrekt een SDS aan de afnemer op diens verzoek als een mengsel niet aan de criteria voor indeling als gevaarlijk voldoet, maar:

- tenminste één ingedeelde stof bevat (boven 1 gewichtsprocent voor niet gasvormige mengsels en 0,2 volumeprocent voor gasvormige mengsels)
- tenminste één vPvB of PBT stof bevat (boven 0,1 gewichtsprocent)
- stof met EU grenswaarde (EU-OEL) bevat

Lid 4

Een SDS hoeft niet te worden geleverd aan het grote publiek (consument), als deze groep op een andere manier voldoende informatie heeft om maatregelen te treffen.

Lid 5

Een SDS moet worden geleverd in officiële taal van de lidstaat waar stof of mengsel in de handel wordt gebracht.

Lid 6

Een SDS heeft een datum en bevat 16 rubrieken.

Lid 7

Actoren die een CSR moeten maken, nemen relevante blootstellingsscenario's op als bijlage bij het SDS, waardoor een e-SDS ontstaat. Downstream users moeten deze blootstellingsscenario's gebruiken bij het opstellen van een eigen SDS. Dit kan worden gedaan door de blootstellingsscenario's als aparte bijlagen bij het SDS te voegen, zodat er ook een e-SDS ontstaat. Dit kan ook betekenen dat diverse blootstellingsscenario's worden samengevoegd. De blootstellingsscenario's kunnen ook worden verwerkt in de romptekst van het SDS. Er is dan geen sprake van bijlagen en dus niet van een e-SDS. REACH kent niet de term e-SDS. Het e-SDS wordt in de guidances genoemd en wordt gezien als een SDS plus bijlage waarin de blootstellingsscenario's zijn opgenomen. Indien er geen bijlage bij het SDS zit, is er dus geen sprake van een e-SDS.

Lid 8

Een SDS wordt gratis op papier of elektronisch verstrekt.

Lid 9

Een SDS wordt onverwijld aangepast (en nageleverd aan afnemers die in de voorafgaande 12 maanden de stof of het mengsel hebben gekocht) indien er nieuwe informatie beschikbaar komt over het gevaar of de blootstelling, er autorisatie is verleend of geweigerd, of er een beperking is opgelegd.

Annex II Richtsnoeren voor het opstellen van een VIB

Annex II bevat de voorschriften voor een SDS. Deze bijlage is vervangen door een amendement dat inmiddels is gepubliceerd en van kracht is geworden door Verordening 453/2010 van 20 mei 2010 tot wijziging van Verordening (EG) nr. 1907/2006 van het Europees Parlement en de Raad inzake de registratie en beoordeling van en de autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH). Hiermee is de Annex II van REACH in lijn gebracht met CLP en de UN vereisten voor het SDS.

Hieronder zijn kort de artikelen weergegeven van REACH die een relatie hebben met het e-SDS.

Artikel 8 Enige vertegenwoordiger van een buiten de Gemeenschap gevestigde fabrikant

Ook de 'Only Representative' moet een actueel SDS verstrekken.

Artikel 34 Verplichting om hogerop in de toeleveringsketen informatie door te geven over stoffen en preparaten

Wanneer volgens actoren in de toeleveringsketen de effectiviteit van de beheersmaatregelen verkeerd is ingeschat in het SDS of wanneer er informatie over de effecten van stoffen niet beschikbaar is bij de registrant, dan geeft deze downstream user de informatie door naar boven in de keten, naar de vorige actor in de keten.

Art 35 Toegang van werknemers tot informatie

Werknemers en hun vertegenwoordigers hebben toegang tot de SDS's.

Art 37 Beoordeling van de chemische veiligheid door downstream users

Lid 4

Een downstream user stelt een CSR op indien het gebruik van de stof of mengsel niet overeen komt met de voorwaarden in het blootstellingsscenario dat in het e-SDS is beschreven of waarvan het gebruik wordt afgeraden in het e-SDS. Dat hoeft niet indien:

- a. geen SDS verplicht is
- b. zijn leverancier geen CSR hoeft op te stellen (artikel 14)
- c. gebruik < 1 ton per jaar
- d. downstream user voldoet aan de voorwaarden in het SDS
- e. stof in mengsel lager dan de concentraties vermeld in artikel 14 lid 2
- f. gebruik van stof voor onderzoek en ontwikkeling

Lid 5

De downstream user houdt zich aan maatregelen uit het SDS.

Lid 6

Indien de downstream user minder dan 1 ton per jaar gebruikt, beoordeelt de downstream user de risico's voor mens en milieu en neemt deze op in het SDS.

Art 39 Toepassing van de verplichtingen voor DU's

Lid 1

De downstream user moet binnen 12 maanden na ontvangst van het registratienummer in het SDS van de leverancier aan de verplichtingen uit artikel 37 voldoen.